

Gunhild Førland

Lua – symbol og signal

– en samtidsdokumentasjon om luebruk blant ungdom i Nord-Østerdalen

Utafor ungdomsklubben på Tynset "henger" en gjeng ungdommer med lua tredd godt nedover øra midt i mai måned. Klærne sitter løst og ledig på en varm vårdag. Men hvorfor har de fleste på seg tjukke vinterluer?

Våren 2003 foretok Musea i Nord-Østerdalen en undersøkelse om luebruk blant ungdom i distriktet. Tenåringer fra Tynset og bygdene rundt ble fotografert og intervjuet om hvordan de bruker lua som uttrykk for egen identitet og gruppetilhørighet. Gjennom utseende og oppførsel formidler de holdninger og verdier til miljøet rundt. Samtidig brukes klær og hodeplagg i ungdommers eksperimentering med ulike roller i sin personlighetsutvikling.

"Du ser jo ansiktet først da, når du ser på en person. Hvis du har ei spesiell lue, så signaliserer du et eller anna, ikke sant. Så får du oppmerksomhet på grunn av hodeplagget. Det er for å skape en identitet, ikke sant. For ungdom er veldig opptatt av det, – at dem skal se orntli ut. Lissom, folk skal kjenne deg igjen og vite – Ja, han der har jeg noe til felles med." (Sigurd, 24 år)

Gjenger og gruppetilhørighet

"Så gir folk hverandre feedback, ikke sant. Du vil jo gjerne vise at du tilhører den gruppa. Og da vet dem som ser det at: Ja han har sikkert de meningen og sånt, kanskje. Det du vil uttrykke." (Sigurd)

Ved hjelp av symboler – som for eksempel lua – signaliserer tenåringer hvor de vil bli plassert i ungdomsmiljøet. Det foregår hele tiden en vurdering og kategorisering av andre. Ungdommer plasserer hverandre i grupper avhengig av utseende og væremåte. Hver gruppe har sin stil som presenterer gruppas verdier. Hodeplagg, smykker, klær og musikk er symboler gruppa bruker for å markere seg utad i samfunnet samtidig som de skaper felle-skap og samhold blant gruppemedlemmene.

Luebrukerne deler opp ungdomsmiljøet i Tynset distriktet i seks forskjellige grupper:

Idrettsfolka: *"De som driver med idrett går som regel med treningsklær – Adidas og sånt. Vanlige moteklær."*

Bertegjengen: *"Oversminka jenter som går i helt stramme Miss Sixty bukser og top- per over navel'n."*

Rånerne: *"De som kjører bil hele tida. Dem bor i bilen. Trange olabukser og kan- skje skinnjakke."*

"De vanlige": *"Olabukse. Skiller seg ikke ut. De går med helt normale klær hele tida."*

Skaterne: *"Sæggebukser (bukser som henger på lårene), vide gensere, flate sko. Som regel kjente merker: Flava, Adidas, Gravis. Alle bruker stort sett trange luer, ofte med skateboardmerke. Musikksmak: Rap, hip-hop, punk. "Alt mulig".*

"Individualistene" – blant annet Grunch/Seattle-trend: *"Det er de som skiller seg ut. Skal se slitt og avslappa ut. Army boots, avklepte vanlig bukser og flannelskjorter. Slitte jeans og halvlangt hår. Store, romslige luer, ofte strikka eller hekla."* Musikksmak: Alt fra blues til heavy metal.

Ved bruk av symboler, eller meningsbærere, kan en person sende ut signaler til andre om hvem han er eller ønsker å være. Den amerikanske samfunnsforskeren Erving Goffman mener at *"når en person er sammen med andre, vil de som regel forsøke å skaffe seg opplysninger om ham eller ta i bruk opplysninger om han som de allerede sitter inne med. Slike opplysninger om personen bidrar til å klargjøre situasjonen, gjør det mulig for andre på forhånd å vite hva han venter seg av dem og hva de kan vente seg av ham."*

De tilstedeværende har adskillige kilder til disse opplysningene og kan bygge på mange meningsbærere ("sign-vehicles") når de skaffer seg dem. Dersom iakttakerne ikke på forhånd kjenner vedkommende, kan de i hans oppførsel og utseende finne hold- punkter." (Gofman, 1959)

Lue og luebrukerne

Hodeplagg har til alle tider vært uttrykk for samtidens moter og ideal. Ved siden av å være praktisk og estetisk, har det også markert status. Hodeplagget har uttrykt hvilken posisjon man har i samfunnet, fra kones- kaut til kongekrone.

I Norge har topplua vært god å ha i kalde vintre. Men det har ikke alltid vært like populært blant ungdom å gå med lue:

"Det er en sånn kammerat av meg da, han bruker ikke lue sjøl om det er 40 Spek (-C°): Du må ikke ød'legge sveisen, vet du!" (Simen, 18 år)

Denne holdningen har vært vanlig blant ungdommer i mange år. Men på 90-tallet dukket det opp ungdoms-

gjenger med luer som lignet ganske mye på den tradisjonelle norske topp-lua. De kalte seg for "skatere". Skaterungdommen kjørte snowboard, rullebrett og rulle-skøyter i fritida. Kjenne-tegnet på en ekte skater var store ledige klær – gjerne buksa hengende nedover og store hettegensere, slitte joggesko og brett under armen. Lua var trukket godt nedover øra.

"Som sagt så kjører jeg skateboard da. Så på forsten av 90-tallet så har det alltid vært vanlig å bruke lue i det miljøet, da. Jeg prøvde å komme inn i miljøet lissom, og syns det var tøft da, så da brukte jeg lue. Sjøl om det var sommer og 30 varmegrader! For det gjorde lissom forbildan da, på en måte. (Sigurd)

"Jeg går med lue først og fremst for at det passer til meg –den stilen jeg går i. Og så –Tynset –da er det veldig kaldt om vinter'n da, så da er det veldig godt å bruke lue. Har mer sånn "slappetil" –litt sånn store klær og litt sånn slapp... slapp stil. Jeg er en sægger, men ikke sånn veldig mye sægger da. Jeg er ikke sånn som går med buksa helt nedpå knæra, men sånn midt på rompa, ja. Litt sånn "slækk" type. Jeg liker å gå i litt sånn store joggebukser på en måte da og litt hettegensere og sånne ting. Lua den passer på da. Lua den skal vær helt ned. Kanten her går jo over aua da –godt nedpå øra." (Kristoffer, 21 år)

"Jeg føler meg vel med noe på hodet. Og så har jeg langt hår som er veldig håpløst og umedgjørlig hvis du ska gjøre et elle anna. Så med lue er du kvitt det problemet. – Man slipper å høre alt! Kan stenge litt lyd ute. Det er blitt en del av meg. Hvis du supplerer med hette så kan du – huit! – stenge verden

ute. Men det er også en greie! For meg er det en greie. Altså hvis jeg er på et stort sted lissom, hvor jeg ikke føler meg helt trygg på alle folk, så er det veldig greit å trekke lua godt ned og hetta over hue. Da slipper du lissom. Hvis du har hette så er det kanskje ikke så mange som gidder å gå bort til deg." (Knut, 21 år)

Noen av skaterne bruker av og til caps (skyggelue):

"Jeg bruker caps på sommer'n noen ganger da. Jeg har sånn der perioder, caps brukte jeg veldig mye i sommer. Det er mer sånn derre rånestil. "Snill gutt." Ser litt tøffere ut med lue. Du ser mye mer vanlig ut med caps. Det var mer normalt før å gå med caps og store bukser og sånn, men det er ikke så in nå egentlig." (Kristoffer)

"Det er en volleyballcaps, er det. Det er ikkeno' topp på'n da. Det er sånn solskjerm på'n da, sånn vanlig også er det bare sånn vanlig flexfritt bånd rundt som passer til hue mitt. Den sitter godt på hue. Det blir ikke så tett som vanlig caps, så det er mer luftig oppå der. Det er bedre for håret for du får mer luft i det så det blir ikke så inne-stengt og klemt ned og bare tull. Merket er "Player 69". Jeg går ikke med lue om sommeren, det gjør jeg ikke. Det orke jeg ikke. Det blir for varmt te hue mitt, da koke jeg over. (Olav, 18 år)

Luemoten i skatermiljøet har forandret seg i løpet av 90-tallet. Sigurd forteller:

"Vi kan snakke i tidsalder. Først på 90-tallet var luan tettsittende nederst. Det var jævli store luer med brett ikke sant, som dem hadde tatt ned bretten på, brukte den helt

opp. Så var det noe som hette ”mambo-sokk”. Det var rett og slett et pannebånd med tube sydd oppå så den låg liksom bakover hue da. Det var sånne snowboard og skateboardting da. Som andre igjen brukte ikke sant. Det er ikke mange som går med sånne høye luer nå, i hvert fall.

Rundt fire-fem og nitti, da var det veldig populært å luer med striper da, for eksempel ei kjukk strippe nederst. Eller to striper. Det er sånn trender som går. Nå er det populært med ensfarga. Helt tette luer. Som er ikke noe veldig lange, dem går lissom midt på øret. Dem er bøyelige, litt stretch.

Det som er viktig med de luan jeg bruker, dem ska sitte tett innte hue. Så ska dem vær – dem går såvidt over øran. Det er det du kaller en ”scull” – følger hodeskallen sin form da. Også like jeg at det skal være en farge, ikke ha striper og sånn. Kanskje en enkelt logo og sånn, trenger ikke å være logo. Og så er jeg veldig opptatt av, hvis du har flere klær og luer, så kan du gjerne ha samme farge på t-skjorta som lua, ikke sant. For det ser stilig ut da.”

”Rambugjengen”

Luebrukerne er i fåtall på Tynset. De fleste vanker på fritidsklubben Rambu. De kan deles i to grupper: Skaterne og Invidualistene.

”Vi er på tall 20 stykker kanskje som bruker lue ganske ofte. Det er bare noen få jenter. Det er som regel folk som går i store klær og spiller i band. De fleste har kontakt med fritidsklubben. I og med at de driver med snowboard og sånt. Det går jo gjennom fritidsklubben mye av det der.” (Kristoffer, skater)

Selv om skaterne på Rambu identifiserer seg med skatermiljøet føler de ikke noe gruppepress med hensyn til klesstil eller musikksmak. Individualistene ”kjører sin egen stil”. Det kan være tøft i et bygdemiljø, men det er høyt under taket på klubben:

”Jeg begynte å bruke lue da jeg var på vei til å få langt hår. Det begynte å se så stygt ut, da var det greit med lue... for å holde håret på plass. Jeg var 14 år. Jeg gikk me’n stort sett hver dag, mens håret var på vei te å vokse ut. Det var en svart alpelue. Man måtte jo ha en egen stil uansett hva en tok på seg.

Sæggerne (skaterne) har vel egentlig alltid brukt lue. Det har vel egentlig alltid vært folk som har brukt lue, alt fra caps til vinterlue. Det er fler enn bare skatere som bruker lue. Jeg har brukt forskjellige luer – ”Peru-lue” (høy ull-lue med øreflapper) og Blues-hatt.

Jeg har fått svi fordi jeg har vært meg sjøl, det skal jeg innrømme. Men det er et fristed å komme til Rambu. Der aksepterer alle alle, lissom. ”Rambu-gjengen” – det er de som skiller seg ut. Stort sett de fleste individualister går hit. Det pleier jo å være noen skatere innom da. Musikken jeg driver med er alt fra blues til heavy metal. Jeg er meg sjøl.” (Jan, 18 år, ”Invidualist”)

”Det er jo mye mer viktig med gruppetilhørighet når du er yngre, da. Da er det med at du kan bli frøsi ut av miljøet hvis du ikke passer inn, ikke sant. Det er vanskelig være annerledes, da. Jeg valgte å være det, da. (Sigurd)

Forbilder, moter og media

Det er ofte eldre ungdommer som er forbilder for de yngre:

"Jeg hadde jo forbilder jeg og, ikke sant, på Tynset. Det var faktisk flere som drev med det (skating). De var et par-tre år eldre da. Dem så jeg veldig opp til, ikke sant. Da kopierte jeg døms klesstil og alt. Væremåte og alt sånt. Holdninger og sånn. Det er veldig typisk da. Og når jeg ble litt eldre, kunne jeg dra rundt og oppsøke likesinnede, ikke sant, som hadde samme interesser. Da ble det jo bedre da. For da skjønnte jeg jo at det var helt greit for meg å drive på med det da, ikke sant. Og de andre kunne få gjøre hva dem ville.

I media, blant pop og rock artister, det er dem som er forbildan for ungdommer, ikke sant. Dem er symboler, ikoner for en hel generasjon." (Sigurd)

Utviklingen i skatermiljøet er et godt eksempel på hvordan moter blir skapt ved hjelp av media. Moteindustrien er ekspert på å fange opp særegne kjennetegn hos små grupper for så å kommersialisere stilen til en klesmote.

"Jeg tror ikke at dem som liker skating og hip-hop i Norge går med luer på grunn av toplua. Det er mer en amerikansk ting. Dem fleste trender her i Norge er inspirert av dem i USA.

Det som er skummelt med skating er at den trenden er blitt plukka opp overalt. Og nå kan du ikke se på MTV (engelsk musikkkanal) en time uten at du ser noe som har med skating å gjøre. Det syns jo vi er trist da, ikke sant, for vi var jo en minoritet før, og nå er vi blitt helt "main-stream" som det

heter. Sånn er det med alle ting." (Sigurd)

Mange av ungdommene mener de har større valgfrihet i dag enn for ti år siden.

En hurtig teknologisk utvikling har ført til en strøm av impulser fra utlandet gjennom media og på internett. Det er blitt vanlig å sette sammen klær og utseende fra forskjellige stiler, og det er ikke lenger fastspikrede "pakkeløsninger". Selv om en tenåring identifiserer seg med en bestemt gruppe, kan man selv skape sin egen personlige stil.

"Det blir lettere og lettere å kjøre sin egen stil. Folk er litt mer opptatt av å ta impulser fra forskjellige plasser og sånn. Det er media som har med det å gjør –det er dem som styrer mesteparten av livet vårt uansett. Hvertfall når det gjeld trender og måter du ser ut på, visuelle ting lissom. Er dem som styrer da." (Sigurd)

I dagens flerkulturelle samfunn har det blitt viktig å vise at man har kompetanse og kunnskap om forskjellige stiler og uttrykk. Individualitet kommuniseres ved kreative og selvstendige løsninger. Når ungdommer eksperimenterer med forskjellige roller og stiler, bruker de forskjellige symboler for å konstruere sin identitet. Lua er et slikt uttrykk –en signalsender som forteller noe til andre om luebærerens personlighet. En persons holdninger og verdier kommer ofte til uttrykk gjennom utseende og oppførsel. Å bære et symbol handler om å søke sin egen identitet – å finne ut hvem man er.

"Det er en sinnstilstand, ikke sant. Det

er klart – de fleste vil jo uttrykke noe ... visuelt. Gå med klær som ikke ser vanlige ut. Sinnstilstand – egentlig er det sånn du tenker og vil vær. Hvis du er i opposisjon mot samfunnet, så er jo det en tenkemåte egentlig.” (Sigurd)

Kilder

Barn, ungdom og mote, Samtidsdokumentasjon fra Nord-Østerdalen år 2000.

Goffman, Erving, 1959: *”The Presentation of Self in Everyday Life”*.

Intervjuer med ungdom i alderen 16-24 år i Tynset-distriktet, Nord-Østerdalen vår 2003.

Gunhild Førland
1482 Nittedal
lærer og hovedfagsstudent

Per Hvamstad

Søren Steen-Johnsen

1903-1979. Minneutstilling

Søren Steen-Johnsen er en kunstner med stor produksjon og nær tilknytning til Nord-Østerdalen. Han var født i 1903. Så det er 100 års jubileum og et slikt jubileum var det naturlig å markere i Øversjødalen. Bestefaren Anders Johnsen var fra S. Holøyen mens bestemora Dordi var fra Vingelsåsen. Bestefaren var lærer på Unset. Søren er født i Trondheim, der familien bodde. Foreldrene, Kaja og Johannes, døde mens barna var unge, og i feriene var de mye i Søgarn, Holøyen. Søsteren Dordi ble gift med Lars Holøyen. Seinere fikk Søren hytte rett sør for garden og under krigen bodde familien på hytta i tre år.

Han startet tidlig sin kunstnerisk løpebane, med utdanning fra SHKS, og elev av Axel Revold, Wilhelm Rasmussen og Per Krohg og studieopphold i Paris og London.

Som ung kunstner var han også i Nord-Østerdalen og kombinerte oppholdet med gardsarbeid og jakt etter gode motiver.

Det ble en omfattende produksjon med malerier, akvareller og tegninger. Han har deltatt i et utall utstillinger og utført mange

offentlige utsmykninger.

Han fant mange av sine motiv i Holøyen og bygdene rundt, landskap, hus, bebyggelse og folk. Han var særlig opptatt av landskapet og lys- og fargespillet som de ulike årstidene ga. Ikke minst det ekstra lyset som kvitkrullen – reinsmåssån – ga. Rennende vatn – elv og bekk – er også et yndet motiv, men så var også kunstneren en ivrig fisker –verre enn minken – og fulgte godt med på været.

Søren Steen-Johnsen har dekorert Holøydalen kirke innvendig til jubileet i 1958 og har et stort veggfelt på Tynset sjukehus.

Vi ønsket å markere jubileet til en produktiv og verdsatt kunstner med lokal tilknytning. Vi samlet sammen et utvalg av malerier, som viste utvikling over tid, men naturlig nok ble det mest med Øst på dalom/Holøyen motiv.

Utstillingen ble først vist i Øversjødalen samfunnshus, der motiv og miljø låg tett rundt oss, for deretter å bli montert på Museumssentret Ramsmoen, Tynset.